

הצריך שינוי בתרבותנו לגרור שינוי בהלכה?

תגובה לשאלת צירופן של נשים לזימון בחוג המשפחה

יעקב מדן

הכותב ניתח היטב ובבהירות רבה את השיטות השונות בגמרא ובפוסקים, וחזקה עליו שעשה מלאכתו נאמנה. לא התפניתי לבדוק כל ראשון לגופו ובמקורו, אך כאמור, חזקה על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן. הערותיי המעטות נוגעות רק למסקנות.

שיטת בעלי התוספות ובני חוגם היא לייחס את אי-הצטרפותן של נשים לזימון עם גברים לתנאים ששררו בימי התלמוד. המסקנה העולה מכך היא שיש לבחון איסור זה בכל דור לגופו. כך נהגו בעלי התוספות גם באשר לתקנת טיפוח ידיים וריקוד בשבת משום החשש שמא יתקן כלי שיר,¹ ויפה עמד על כך המחבר, וכן נהגו בדברים רבים אחרים, כנטילת מים אחרונים כשאינן חשש למלח סדומית² ועוד. אציין בקצרה, שלפחות בחלק ניכר מן הדברים לא נתקבלה דעתם של בעלי התוספות, וגברה ידם של מי שלא רצו לשנות תקנות עם שינוי הזמנים. הדוגמה הבולטת היא יום טוב שני של גלויות, שנאמר בו "היזהרו במנהג אבותיכם"³ ושנותר היום בכל תפוצות ישראל כהלכתא בלא טעמא. ואף שאין בהכרח לדמות מילתא למילתא, זוהי לפחות נקודה למחשבה.

הרב יעקב מדן
הוא מראשי
ישיבת הר עציון

1 ביצה ל ע"א, תוספות ד"ה 'תנן'.
2 עירובין יז ע"ב, תוספות ד"ה 'מים אחרונים', ובמקומות נוספים. ראו למשל: ביצה ו ע"א, ד"ה 'והאידנא' לעניין קבורת מת ביום טוב שני ולעניין גזרת מים מגולים; עבודה זרה ב ע"א, ד"ה 'והאידנא' לעניין משא ומתן עם גויים לפני איריהם; שם לה ע"א, ד"ה 'חדא' לעניין גבינת עכו"ם; שם נו ע"ב, ד"ה 'לאפוקי' לעניין יין שנגע בו גוי, ועוד רבים.
3 ראו ביצה ד ע"ב.

מבחינה מסוימת המאמר הוא שטר ששוכרו בצדו. עולה ממנו בעקיפין שיש היום מקום להעלות נשים לתורה על סמך דבריו של המהר"ם מרוטנבורג בעיר שכולה כוהנים.⁴ זו הייתה מסקנתו להלכה של הרב פרופ' שפרבר גם בזמן הזה.⁵ האומנם נוכל לנהוג כך?

אבהיר את דבריי. מכל הנימוקים שאמרו הראשונים בעניין מסתבר בעיניי הנימוק של חשש פריצות.

נימוקו של רש"י, שאין לזמן בגלל הנוסח השונה שאומרות נשים, דהיינו שאינן מזכירות ברית ועוד, נראה תמוה כסיבה למניעת זימון, ונעיר על כך בהמשך דברינו. מחבר המאמר צודק בכותבו שעל פי אורחות חיינו היום אין בזימון המשותף חשש להגדלת הפריצות. אך המנהג שלנו הוא לאמץ את הלכות הצניעות שנהגו אבות אבותינו בתחומי הקדושה ועבודת ה', כתפילה וברכות וכדומה, ולהתפשר עם מנהגות דורנו בשאר תחומי חיינו. דומה שנוכל להעריך ולכבד אורח חיים שבו הנשים נפרדות לגמרי מן הגברים בשל הקפדה יתרה על הצניעות, אף שאנו בטוחים שהיום אורח חיים כזה אינו מתאים לנו. אנו מקיימים אורח חיים זה בעניינים שבקדושה, כתפילה בבית הכנסת וכדומה. אם נשמיט אותו גם שם, ניפרד לחלוטין ממנהגי אבותינו בענייני הצניעות, ויהיה לכך מחיר.

אחת ממעלותיו הרבות של המאמר היא, שהמחבר עושה בו שיקול דעת של רווח כנגד הפסד בכל דעה. המחבר צודק מאוד בטענתו שהדרת נשים מזימון היום תהפוך את ההלכה למנותקת ממציאיות חיינו. יש לשקול בכובד ראש את טענתו כנגד טענתי, ולשאל: במה עדיף להסתכן – האם בהיפרדות גמורה ממנהגי אבותינו בסוגיית הצניעות או בניתוק ההלכה מן המציאות בעניין זה? אין לי תשובה ברורה לכך, ותשועה ברוב יועץ. עוד יש לשקול, האם לא ניכנס כאן לתסמונת בית הכנסת "שירה חדשה",⁶ וכן לתערובת נשים וגברים גם בבית הכנסת בשל נימוקיו הצודקים של המחבר? יש מחיר כבד לכל צד, ושאלת ניתוק ההלכה ממציאיות החיים וממעמד האישה בכל תחום היא שאלה כבדה מאוד. המחבר מציע זימון בתוך המשפחה הגרעינית. אולם האם אפשר לשמור על כך?

אני חש שנימוקו התמוה של רש"י למניעת הזימון המשותף טומן בחובו נימוק נסתר; אולי טומן שם חשש לגדרי צניעות. מחבר המאמר הזכיר גם את הסבת האישה בקהילות אשכנז בליל הסדר (גם בביתי אני מקפיד שנשים ובנות תסבנה). הרמ"א נותן נימוק לכך שהן אינן מסבות – הן סומכות על הראב"ה שאין היום דין הסבה. נימוקו של הרמ"א תמוה: האם כל הנשים יודעות מיהו הראב"ה? לעניות הבנתי אפשר שגם נימוקו של הרמ"א טומן בחובו נימוק נסתר מן הסוג שהזכרנו.

4 המהר"ם פסק (שו"ת מהר"ם מרוטנבורג [דפוס פראג], חלק ד, סימן קח וכן בהגהות מיוניות, הלכות תפילה ונשיאת כפיים, פרק יב, אות ר) שבעיר שכולה כוהנים יעלו לתורה אחרי הכוהן נשים, משום שאין להעלות כוהן אחר כוהן לתורה, שמא יחשבו שהכוהן השני החליף את הראשון משום שהראשון פסול (כגון שהוא בן גרושה).

5 דניאל שפרבר, דרכה של הלכה, ירושלים תשס"ז, עמ' 30-31, וביתר הרחבה עמ' 24-33 וכן במקומות נוספים בספר. הוא הביא מקורות נוספים לשיטתו בכך, ועל מקצתם יש לדון. ואין כאן מקומו.

6 "שירה חדשה" הוא בית כנסת במושב הגרמנית בירושלים שבו נוהגים למתוח את גבולות ההלכה עד לקצה גבול האפשר במסגרת ההלכה הכתובה בשאלות הלכה מסוימות. דבר זה נעשה על חשבון מסורת אבותינו הנהוגה אצלנו כתורה שבעל פה ולטובת מעורבותן הפעילה של הנשים בתפילת הציבור.

שוב, איני חולק על מסקנת המחבר. ככלל, אני תומך גדול בהתחדשות מתמדת של ההלכה לאור המציאות. אך אני חושב שכדי לקבלה יש צורך להעמיד עקרונות ברורים יותר באשר למיקום גבולו של "המדרון החלקלק". וה' יאיר עינינו בתורתו.